

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ ПРИНЦИПУ ДОБРОСОВІСНОСТІ У ПРАВОВІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ

Досліджуються місце, роль і особливості застосування принципу добросовісності у правовій системі України. Розглянуті основні правові концепції добросовісності, проаналізовані норми законодавства України, які регулюють відповідні суспільні відносини в окремих сферах, і практика їхньої реалізації. Розроблені пропозиції щодо удосконалення законодавства України щодо забезпечення повноцінної імплементації принципу добросовісності у правовій системі України.

Ключові слова: принцип добросовісності, правова система України, приватне право, процесуальне право, презумпція добросовісності.

Назарова И. В. Отдельные аспекты применения принципа добросовестности в правовой системе Украины

Исследуются место, роль и особенности применения принципа добросовестности в правовой системе Украины. Рассмотрены основные правовые концепции, добросовестности проанализированы нормы законодательства Украины, регулирующие соответствующие общественные отношения в отдельных сферах, и практика их реализации. Разработаны предложения по совершенствованию законодательства Украины с целью обеспечения полноценной имплементации принципа добросовестности в правовой системе Украины.

Ключевые слова: принцип добросовестности, правовая система Украины, частное право, процессуальное право, презумпция добросовестности.

Nazarova Iryna. Selected aspects of application of the good faith principle in the legal system of Ukraine

The author explores the role and peculiarities of application of the good faith principle in the legal system of Ukraine. The main legal concepts in this field are analyzed, the norms of the Ukrainian legislation regulating social relations in respective spheres are highlighted, as well as the practice of their realization; relevant conclusions and generalizations, proposals on improvement of the

Ukrainian legislation in order to ensure the full implementation of the good faith principle in the legal system of Ukraine are made.

Keywords: *good faith principle, legal system of Ukraine, private law, procedural law, presumption of the good faith.*

Важливість принципу добросовісності для регулювання суспільних відносин у багатьох сферах життєдіяльності та його повноцінну імплементацію у правовій системі України в умовах її євроінтеграції важко переоцінити. Недоліки національного законодавства зумовлюють необхідність поглиблення досліджень правових концепцій добросовісності, системного аналізу положень нормативно-правових актів, а також вироблення і обґрунтування надання пропозицій щодо розвитку законодавства України.

Окремі аспекти відповідної проблематики досліджували такі науковці, як О. О. Бакалінська, І. С. Канзафарова, Р. А. Майданик, А. О. Немцева, Д. Г. Павленко, Ю. С. Суха, Ю. А. Тобота, В. Е. Теліпко, Ю. В. Цюкало, А. Р. Чанишева та ін. З огляду на існування проблем регулювання застосування принципу добросовісності законодавством України наявні дослідження потребують подальшого розвитку і поглиблення.

До основних аспектів застосування принципу добросовісності у правовій системі України відноситься регулювання приватноправових, зокрема цивільно-правових відносин, процесуальних правовідносин приватного і публічного характеру (мова йде про цивільний, господарський, адміністративний процес), до концепцій — аналогія права, презумпція добросовісності, докорінна зміна обставин, недобросовісний вплив на обставини, пов'язані із правочинами, заборона вчинення правочину із порушенням вимог добросовісності.

Аналізуючи відповідні норми законодавства України, необхідно відзначити передусім закріплення у ст. 3 «Загальні засади цивільного законодавства» Цивільного кодексу України 2003 р. (далі — ЦК України або ЦКУ), з-поміж відповідних засад, «справедливості, добросовісності та розумності»¹. Попри назву ст. 3 ЦК України у ній йдеться про принципи цивільного

права — керівні ідеї, якими мають керуватися у своїй діяльності усі без винятку учасники цивільних відносин.

Формулювання норми ст. 3 ЦК України декларує, що «справедливість, добросовісність та розумність» — це єдиний принцип, який має застосовуватись у цивільному праві України для окреслення меж поведінки учасників цивільних відносин. Однак, на наш погляд, розуміння цих категорій як рівнозначних складових єдиного принципу не відображає їхній зміст. Видається, що добросовісність здебільшого охоплює розумність (раціональний аспект адекватної добросовісної поведінки учасника відносин) і справедливість (готовність враховувати інтереси інших осіб і дотримуватися рівності в положенні учасників цивільного обігу).

Виходячи з наведеного, вказану норму ЦК України доцільно викласти у такій редакції: «б)... добросовісність, в тому числі розумність і справедливість». Це ж стосується і норми ч. 3 ст. 509 ЦК України, яку слід сформулювати таким чином: «Зобов'язання має ґрунтуватися на засадах добросовісності, в тому числі розумності та справедливості».

Аналіз норм ЦК України свідчить про загальний обов'язок учасників цивільних відносин діяти добросовісно, тобто виявляти увагу до прав та інтересів іншої сторони, турботливість, обачність, чітко виконувати свої зобов'язання тощо. Конкретні прояви цього обов'язку залежать від виду правовідносин. В одних випадках вказаний обов'язок закріплено безпосередньо (ч. 3 ст. 92 про добросовісність представника юридичної особи)², в інших — опосередковано (ч. 2 ст. 767 про обов'язок наймодавця попередити наймача про важливі властивості та недоліки речі)³.

Варто зазначити, що принцип добросовісності найчастіше застосовується у *зобов'язальному праві*. У ст. 509 ЦК України добросовісність визначена як основний принцип зобов'язального права, що підтверджується змістом норм всіх глав відповідної частини Цивільного кодексу України (Книга п'ята). Приклад норм, присвячених цивільним договорам (угодам), демонструє, що принцип добросовісності є всеохопним, засто-

советується на всіх етапах і щодо всіх основних аспектів правовідносин, є імперативним, сторони не можуть відмовитись від його дії навіть за взаємною згодою.

Загальний характер принципу добросовісності за законодавством України проявляється у тому, що він застосовується до всіх видів договорів у сфері приватного права, а саме: про передання майна у власність, повне господарське відання або оперативне управління, тимчасове користування, про виконання робіт, спільну діяльність тощо.

Принцип добросовісності декларується і в низці інших правових сфер. Так, при регулюванні відносин стосовно *права власності* звертаються до концепції добросовісного набувача, здійснюють захист власника і зважування вимог вказаних осіб щодо майна (ст. 330, 387-390, 400 ЦК України 2003 р.), передбачають надання майна за давністю володіння (ст. 344 ЦК України⁴, ст. 119 Земельного кодексу (далі — ЗК України 2001 р.)⁵.

Законодавством у сфері *інтелектуальної власності та авторського права* встановлені вимоги до заявників і власників прав прагнути реально і належним чином використовувати об'єкт інтелектуальної власності та робити це добросовісно (ст. 30 Закону «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» 1993 р.). Добросовісним попереднім користувачам надається право продовжувати використання після реєстрації прав на об'єкти інтелектуальної власності. Твори, захищені авторським правом, та об'єкти інтелектуальної власності дозволено використовувати особам, що здійснюють це з некомерційними цілями (ст. 22 Закону «Про охорону прав на промислові зразки» 1993 р., ст. 31 Закону «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» 1993 р., ст. 22 Закону «Про авторське право і суміжні права» 1993 р.)⁶.

У сфері *боротьби з нечесною діловою практикою* заборонені будь-які дії або бездіяльність, що вводять споживача в оману або є агресивними; відповідні правочини визнаються недійсними (ст. 19 Закону «Про захист прав споживачів» 1991 р.)⁷. Закон України «Про захист від недобросовісної конкуренції»

1996 р.⁸, в свою чергу, містить перелік видів діяльності, що являють собою *недобросовісну конкуренцію*, детально визначає їхній зміст, окреслює умови й порядок звернення за захистом від недобросовісної конкуренції, встановлює повноваження і функції органів державної влади у цій сфері, визначає види відповідальності.

При регулюванні *корпоративних правовідносин* норми ЦК України встановлюють обов'язок посадової особи діяти в інтересах відповідної юридичної особи, добросовісно і розумно, не перевищувати своїх повноважень (ст. 92). Згідно з Господарським кодексом (ГК) України 2003 р. (ст. 89) посадова особа, яка діє всупереч цим вимогам, відшкодовує господарському товариству шкоду, завдану їй діями чи бездіяльністю⁹. Законом України «Про акціонерні товариства» 2008 р. визначено, що посадові особи органів товариства повинні діяти в його інтересах (ст. 63), встановлені вимоги щодо правочинів із заінтересованістю (ст. 71)¹⁰. Стосовно представництва нормою ст. 241 ЦК України передбачено, що правочин, вчинений представником з перевищенням повноважень, має правові наслідки лише у разі наступного схвалення правочину цією особою¹¹.

Принцип добросовісності є одним з основних принципів регулювання *процесуальних правовідносин*, закріпленим передусім, зокрема, у Цивільному процесуальному кодексі України (ЦПК) 2003 р., Господарському процесуальному кодексі України (ГПК) 1991 р., Кодексі адміністративного судочинства України (КАС) 2005 р.

Недобросовісним користуванням процесуальними правами вважаються, зокрема, подання декількох позовів до одного й того самого відповідача (відповідачів) з тим самим предметом та з тих самих підстав, заявлення завідомо безпідставного відводу, укладення мирової угоди, спрямованої на шкоду правам третіх осіб¹². Системний аналіз змісту відповідних норм законодавства України щодо процесуальних повноважень дає підстави для висновку, що метою недобросовісних дій сторони процесу може бути безпідставне затягування або перешкоджання розгляду справи, перешкоджання виконанню судового

рішення, маніпуляція автоматизованим розподілом справ між суддями, заподіяння моральної шкоди чи понесення матеріальних витрат іншою стороною.

Необхідно також зазначити, що у процесуальному праві, як показує практика, застосування принципу добросовісності здійснюється в рамках *аналогії права*. Це відбувається, як правило, у зв'язку з неможливістю застосування аналогії закону (поширення судом на відносини, не врегульовані правом, конкретних правових норм, що регулюють подібні відносини), і проявляється в уточненні та виправленні прогалин в чинному законодавстві¹³. Аналогія права передбачає поширення на не врегульовані або врегульовані не повною мірою відносини загальних засад законодавства. У випадку реалізації принципу добросовісності мова йде про застосування одного з принципів (засад) цивільного законодавства, передбачених ст. 3 ЦК України. Натомість, у своєму рішенні суд повинен обґрунтувати застосування аналогії¹⁴.

Важливим прикладним аспектом принципу реалізації добросовісності стосовно всіх сфер, в яких він використовується — *презумпція добросовісності*. В законодавстві України даний основоположний принцип закріплений у нормі ч. 5 ст. 12 ЦК України 2003 р.: згідно із нею у випадку, коли законом встановлені правові наслідки недобросовісного або нерозумного здійснення особою свого права, вважається, що поведінка особи є добросовісною та розумною, якщо інше не встановлено судом¹⁵. З одного боку, у цьому положенні йдеться про визнання поведінки особи добросовісною¹⁶, з іншого — про опосередковане закріплення обов'язку учасників цивільного обігу дотримуватися принципів добросовісності та розумності при здійсненні цивільних прав¹⁷.

Проведені дослідження засвідчили, що презумпція добросовісності застосовується до тих правовідносин, у яких виникнення, зміна або припинення цивільних прав та обов'язків учасників обумовлюється законодавцем залежно від їхньої добросовісності, оскільки відсутність добросовісності в діях особи призводить до певних наслідків для суб'єкта, якщо він

«знав», «знав або повинен був знати» або «не знав і не повинен був знати» про певні обставини¹⁸.

Зміст презумпції добросовісності, на нашу думку, полягає у припущенні стосовно кожної особи, наділеної певним правом, що вона сама здатна визначити сутність права, доцільність та характер його здійснення. При цьому «добросовісність» тлумачиться як врахування особою інтересів інших учасників цивільних відносин, публічного інтересу тощо, а «розумність» передбачає адекватність оцінки особою цінності певного права, доцільності своїх дій, наслідків здійснення або нездійснення права¹⁹.

На практиці презумпція добросовісності є важливою гарантією реалізації та захисту прав суб'єктів цивільних правовідносин. Вона застосовується лише тоді, коли законом передбачені правові наслідки недобросовісної поведінки; в інших випадках правового значення ця презумпція не має²⁰.

Водночас встановлення презумпцій добросовісності і розумності, надання додаткового захисту учасникам цивільних правовідносин, що повною мірою дотримуються принципів їхнього ведення, закріплення гарантій повноцінного захисту прав добросовісних учасників цивільних правовідносин забезпечує стабільність, передбачуваність та надійність майнових і особистих немайнових відносин²¹. З іншого боку, для запобігання порушенням принципу добросовісності необхідне активне і послідовне застосування судами норм законодавства у цій сфері та притягнення до відповідальності осіб, які вчинили недобросовісні діяння.

Інша концепція, яка безпосередньо пов'язана із принципом добросовісності і утвердилась в законодавстві України — концепція *докорінної зміни обставин (rebus sic stantibus)*. Нормами ст. 652 ЦК України передбачені можливості зміни або розірвання договору у зв'язку із *rebus sic stantibus*. Так, у ч. 1 ст. 652 ЦК України визначено, що у разі істотної зміни обставин, якими сторони керувалися при укладенні договору, договір може бути змінений або розірваний за згодою сторін, якщо інше не встановлено договором або не впливає із суті зобов'я-

зання. Згідно ч. 2 ст. 652 ЦК України зміна обставин є істотною, якщо вони змінилися настільки, що, якби сторони могли це передбачити, вони не уклали б договір або уклали б його на інших умовах²².

У даній ситуації сторони можуть домовитись внести зміни до договору таким чином, щоб привести його у відповідність до нових умов, або розірвати його. Виходом у разі недосягнення сторонами згоди може бути звернення однієї з них до суду, який може відповідно до вимог позову ухвалити рішення про внесення змін або розірвання договору.

Норми ч. 2 і ч. 4 ст. 652 ЦК України 2003 р. визначають чотири умови, необхідні для цього, які мають бути дотримані одночасно: 1) в момент укладення договору сторони виходили з того, що така зміна обставин не настане; 2) зміна обставин зумовлена причинами, які заінтересована сторона не могла усунути після їхнього виникнення при всій турботливості та обачності, які від неї вимагалися; 3) виконання договору порушило б співвідношення майнових інтересів сторін і позбавило б заінтересовану сторону того, на що вона розраховувала при укладенні договору; 4) із суті договору або звичаїв ділового обігу не впливає, що ризик зміни обставин несе заінтересована сторона²³. Відповідно, в науковій правовій літературі виокремлюють чотири ознаки істотної зміни обставин: непередбачуваність; тривалість обумовлених обставин; невідворотність; відсутність вини сторін у зміні обставин²⁴.

Отже, у цьому випадку принцип добросовісності покладає на сторони договору обов'язки при його укладенні виходити з того, що обставини не зміняться і виконання договору не стане обтяжливим для однієї чи іншої сторони; проявляти максимальний ступінь турботливості та обачності для усунення причин, що обумовлюють зміну обставин і обтяжливість виконання договору; не вимагати від іншої сторони виконання договору, якщо це порушить співвідношення майнових інтересів сторін і позбавить б заінтересовану сторону того, на що вона розраховувала при укладенні договору. Визначити дотримання всіх умов, передбачених ч. 2 ст. 652 ЦК України, досить склад-

но, оскільки це вимагає з'ясування фактів, справжніх намірів сторін, змісту звичаїв ділового обігу²⁵.

В контексті даного дослідження доцільно також розглянути *недобросовісний вплив на обставини, пов'язані із правочинами* як передбачену законодавством України концепцію, що безпосередньо походить із принципу добросовісності. Дана концепція пов'язана з умовними правочинами, тобто усіма правочинами, спрямованими на набуття, зміну або припинення цивільних прав і обов'язків, стосовно яких правові наслідки пов'язуються з настанням певної обставини²⁶. Це не окремий вид правочинів, такими можуть бути договори оренди, найму, поставки тощо, права і обов'язки сторін, за якими виникають чи припиняються у разі настання певних подій у майбутньому, щодо яких невідомо, настануть вони чи ні²⁷. Вони відіграють помітну роль у договірній практиці²⁸.

Відносини стосовно умовних правочинів регулюються нормами ст. 212 ЦК України. Зокрема, положеннями ч. 1 і ч. 2 цієї статті передбачено, що особи, які вчиняють правочин, мають право встановити відкладальну обставину і скасувальну обставину, тобто ті, щодо яких невідомо, чи настануть вони, і які обумовлюють виникнення або зміну прав та обов'язків (відкладальна обставина) чи їхнє припинення (скасувальна обставина)²⁹. При цьому, реалізуючи приписи принципу добросовісності, сторони мають утримуватись від перешкоджання чи сприяння настанню або ненастанню вказаних обставин. Порухення даного принципу призводить до визначених наслідків. Так, якщо настанню обставини недобросовісно перешкождала сторона, якій це не вигідно, обставина вважається такою, що настала, а якщо настанню обставини недобросовісно сприяла сторона, якій це вигідно, обставина вважається такою, що не настала (ч. 3 і ч. 4 ст. 212 ЦК України)³⁰. Таким чином, в обох випадках умова ніби захищається від «стороннього» впливу, їй повертаються властивості факту об'єктивної дійсності. Натомість, чинне законодавство не встановлює негативних наслідків для сторони, яка поводить себе недобросовісно. На наш погляд, можливим варіантом

було б закріплення у ст. 212 ЦК України норми про відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок таких недобросовісних дій.

Важливим аспектом застосування принципу добросовісності є порядок *притягнення до відповідальності*, яка настає у зв'язку із порушенням цього принципу та вид відповідальності. Він залежить від сфери відповідних правовідносин. Так, у ст. 1166 ЦК України, якою визначено загальні підстави відповідальності за завдану майнову шкоду, передбачена деліктна (позадоговірна) відповідальність за недобросовісні дії (бездіяльність), наслідком яких є майнова шкода³¹. Недобросовісні дії, які призводять до неналежного виконання зобов'язання, є підставою для застосування санкцій, передбачених договором або законом (ст. 611 ЦК України)³².

У сфері захисту прав споживачів порушення обов'язку надавати необхідну, доступну, достовірну та своєчасну інформацію про продукцію або продавця має наслідком притягнення до відповідальності у розмірі 30 відсотків вартості одержаної для реалізації партії товару, виконаної роботи, наданої послуги, але не менше 5 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян³³.

Законом України «Про захист від недобросовісної конкуренції» (1996 р.) передбачено такі заходи відповідальності, як накладення штрафу за недобросовісну конкуренцію (ст. 21), відшкодування шкоди (ст. 24), вилучення товарів з неправомірно використаним позначенням та копій виробів іншого суб'єкта господарювання (ст. 25), спростування неправдивих, неточних або неповних відомостей (ст. 26)³⁴.

Порушення принципу добросовісності досить часто призводить і до інших негативних наслідків. Зокрема, мова йде про випадки вчинення правочину малолітньою особою за межами її цивільної дієздатності (ст. 221 ЦК України), що часто відбувається внаслідок недобросовісності іншої сторони, яка користується відповідними рисами малолітньої особи і вчиняє правочин для отримання зиску за її рахунок. Юридичними наслідками, передбаченими ст. 221 ЦК України, є визнання правочину нікчемним, повернення всього, що

інша сторона одержала за таким правочином від малолітньої особи, відшкодування збитків.

Відмінними є випадки вчинення правочину під впливом обману, насильства, зловмисної домовленості представника однієї сторони з другою стороною, під впливом тяжкої для особи обставини і на вкрай не вигідних умовах (ст. 230 — ст. 233 ЦК України). Недобросовісні дії вчиняються для того, щоб отримати неправомірну вигоду від правочину. Юридичними наслідками таких дій можуть бути відшкодування збитків та моральної шкоди³⁵.

Отже, у законодавстві України принцип добросовісності застосовується переважно в сфері регулювання приватноправових відносин. Принцип добросовісності найактивніше використовується у нормах законодавства України щодо зобов'язального права, причому до всіх видів договорів і на всіх стадіях відповідних правовідносин. Даний принцип є імперативним, оскільки сторони не можуть відмовитись від його дії навіть за взаємною згодою.

Основні правові концепції, пов'язані із застосуванням вказаного принципу забезпечують додатковий захист суб'єктів приватноправових відносин, встановлення гарантій повноцінного захисту прав добросовісних учасників цивільних правовідносин, стабільність, передбачуваність та надійність майнових і особистих немайнових відносин. Проведене дослідження дає підстави для висновку щодо необхідності внесення змін і доповнень до чинного законодавства України, зокрема, викласти положення ст. 3 ЦК України у такій редакції: «б) добросовісність, в тому числі розумність і справедливість».

1. *Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV // ВВР України. 2003. № 40. Ст. 356.* 2. *Тобота Ю. А.* Принцип справедливості, добросовісності і розумності у цивільному праві: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Національний університет «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». Харків, 2011. С. 16-17. 3. *Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV // ВВР України. 2003. № 40. Ст. 356.* 4. *Цивільний кодекс України: наук.-практ. коментар / за ред. розробників проекту Цивільного кодексу України. Київ: Істина, 2004.*

С. 166. **5.** *Земельний кодекс України від 25.10.2001 р. № 2768-III // ВВР України. 2002. №3. Ст. 27.* **6.** *Про охорону прав на винаходи і корисні моделі: Закон України від 15.12.1993 р. №3687-XII // ВВР України. 1994. №7. Ст. 32.* **7.** *Про захист прав споживачів: Закон України від 12.05.1991 р. №1023-XII // ВВР УРСР. 1991. №30. Ст. 379.* **8.** *Про захист від недобросовісної конкуренції: Закон України від 07.06.1996 р. №236/96-ВР // ВВР України. 1996. № 36. Ст. 164.* **9.** *Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 436-IV) // ВВР України. 2003. №18. Ст. 144.* **10.** *Про акціонерні товариства: Закон України від 17.09.2008 р. № 514-VI // Офіційний вісник України. 2008. № 81. С. 7.* **11.** *Томчишен С.* Способи захисту у разі вчинення правочину з перевищенням або за наявності обмеження компетенції органу та повноважень представництва юридичної особи // Вісник Академії правових наук України. 2010. № 4. С. 56, 61. **12.** *Резнікова В. О.* Зловживання процесуальними правами в господарському судочинстві: поняття, ознаки, види // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. 2013. Вип. 95. С. 31. **13.** *Павленко Д. Г.* Принцип добросовісності в договірних зобов'язаннях: дис. ... к.ю.н. Київ, 2009. С. 93-94. **14.** *Телітко В. Е.* Науково-практичний коментар Цивільного процесуального кодексу України. Станом на 01.11.2010 р. / за ред. Ю. Д. Притики. Київ: Центр учбової літератури. 2011. С. 49-50. **15.** *Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV // ВВР України. 2003. №40. Ст. 356.* **16.** *Бакалінська О. О.* Особливості реалізації презумпції добросовісності в конкурентному праві України // Приватне право і підприємництво. 2016. Вип. 15. С. 5. **17.** *Цивільний кодекс України: наук.-практ. коментар / за ред. розробників проекту Цивільного кодексу України. Київ: Істина, 2004. С. 23.* **18.** *Майданик Р. А.* Проблеми довірчих відносин в цивільному праві. Київ: Видавничо-поліграфічний центр «Київський Університет», 2002. С. 74. **19.** *Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України. У 2 т. / за ред. О. В. Дзери (кер. авт. кол.), Н. С. Кузнецової, В. В. Луця. Київ: Юрінком Інтер, 2013. Т. 1. С. 36-37.* **20.** *Черемнов Д. В.* Презумпція добросовісності учасників цивільного процесу // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: «Юридичні науки». 2014. Т. 1. Вип. 4. С. 177. **21.** *Цюкало Ю. В.* Сучасний стан та перспективи розвитку принципу добросовісності у вітчизняному цивільному праві // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО. 2012. Вип.19. Т. 2. С. 153-154. **22.** *Суха Ю. С.* Правила про ускладнення (істотну зміну обставин): порівняльний аналіз положень DCFR, Unidroit та цивільного законодавства і судової практики України // Часопис цивілістики. 2016. Вип. 21. С. 83. **23.** *Андрєєва О. В.* Цивільно правова характеристика ризику істотної зміни обставин за договором: поняття та практичне значення // Юридична Україна. 2014.

№ 3. С. 45-46. **24.** *Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України.* / за ред. Дзери О. В., Кузнєцової Н. С., Луць В. В. Київ: Юрінком Інтер, 2013. С. 173-174. **25.** *Канзафарова І. С.* Зміна або розірвання договору у зв'язку з істотною зміною обставин // Сучасні технології управління підприємством та можливості використання інформаційних систем: стан, проблеми, перспективи: матеріали наук.-практ. конф. для викладачів, аспірантів та молодих вчених (29-30 березня, 2013 р. м. Одеса). Одеса, 2013. С. 320-323. **26.** *Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар / за ред. розробників проекту Цивільного кодексу України.* Київ: Істина, 2004. С. 166. **27.** *Чанишева А. Р.* Зобов'язання гарантії // Прикарпатський юридичний вісник. 2015. Вип. 3. С. 92. **28.** *Цивільний кодекс України: наукн.-практн коментар / за ред. розробників проекту Цивільного кодексу України.* Київ: Істина, 2004. С. 166. **29.** *Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. №435-IV // ВВРУкраїни.* 2003. №40. Ст. 356. **30.** *Павличенко О. В.* Юридичні фікції у приватному праві України // Судова апеляція. 2017. №1 (46). С. 103. **31.** *Немцева А. О.* Теоретико-правовий аналіз відповідальності без вини у цивільному праві України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ: ІЗВРУ, 2016. С. 92, 97. **32.** *Павленко Д. Г.* Принцип добросовісності в договірних зобов'язаннях: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2009. С. 11. **33.** *Про захист прав споживачів: Закон України від 12.05.1991 р. №1023-ХІІ // Відомості Верховної Ради УРСР.* 1991. № 30. Ст. 379. **34.** *Про захист від недобросовісної конкуренції: Закон України від 07.06.1996 р. №236/96-ВР // ВВР України.* 1996. № 36. Ст. 164. **35.** *Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV // ВВР України.* 2003. №40. Ст. 356.

***Nazarova Iryna.* Selected aspects of application of the good faith principle in the legal system of Ukraine**

The author explores the peculiarities of application of the good faith principle in the legal system of Ukraine. The main legal concepts in this field are analyzed, the norms of the Ukrainian legislation regulating social relations in certain spheres are highlighted, as well as the practice of their realization; relevant conclusions and generalizations, proposals on improvement of the legislation in order to ensure the full implementation of the good faith principle in the legal system of Ukraine are made.

The author concludes that in Ukrainian legislation the good faith principle is used mainly for the regulation of private legal relations. We propose to set the norm of Art. 3 of the Civil Code of Ukraine in the following wording: «6. Good faith, including reasonableness and equality».

When regulating private legal relations, the good faith principle is most actively used in the norms of Ukrainian legislation on the law of obligations,

and to all types of contracts and at all stages of the relevant legal relationships (pre-contract, stage of the conclusion of contract and its implementation). Regulation of contractual relations involves addressing the overwhelming majority of elements of the normative content of the good faith principle.

The basic legal concepts related to its application provide additional protection to the parties to private legal relations, the establishment of guarantees for the full protection of the parties' rights, stability, predictability and security of property and personal non-property relations.

Keywords: good faith principle, legal system of Ukraine, private law, procedural law, presumption of the good faith.